

דעת הלכה

יצא לאור ע"י בית ההוראה
"שערי הוראה"
נערך ע"י הרב יוסף
אייזנשטיין שליט"א מרבני
בית ההוראה מו"צ ומח"ס
דעת הלכה וש"ע השל"ה
תשעה באב שחל במוצאי שבת

דיני תשעה באב שחל במוצאי שבת

לכבוד שבת

א. **נטילת צפרנים** מותר לכבוד שבת. (מ"ב ס"ק כ). ומותר לנקות ולשטוף הבית כרגיל. (מבית לוי פ"ו ט).

ב. **לשבת חזון** מותר לחפוף ראשו ופניו ידיו ורגליו, בחמין אבל לא בסבון. (שו"ע סט"ז, מ"ב ס"ק צו-צז). ויש מתירים בסבון. (חזו"א קרא עלי מועד פ"ג יט מהגר"ח"ק). והטובל בכל ערב שבת, מותר לטבול, שלא בחמין. (מ"ב ס"ק צה, שעה"צ צח). ובמקומות החמין רוחץ כל גופו אבר אבר. ומי שמזיע הרבה ואינו עובר הזיעה בלי סבון מותר עם סבון. (שבה"ל ח"ח כז).

ויש מקומות שהתירו לרחוץ לכבוד שבת כרגיל, למי שעושה כן בכל שבת. (משמרת שלום מ', א'. וע"ע תשובות והנהגות ח"ד, קכט רבבות אפרים ח"ג סי' שנ בשם הגר"מ פיינשטיין, מבי מדרשא מהגרמ"ש קליין).

ג. נוהגים ללבוש בגדי **שבת בשבת**, אפילו כשחל בו תשעה באב. (מ"ב סק"ו). אף אם הם מכובסים. (שו"ע ס"ג). אבל לא בגדים חדשים. (מ"ב ס"ק ט). ובגדי זיעה מותר אפילו חדשים לכבוד שבת. (ביה"ל ד"ה כלים חדשים). ויכול ללבשם ממתי שרגיל ללבושם כל שבת. (הגרשז"א בשלמי מועד פ"צ הע' 51). ויש מתירים אף משעה מוקדמת.

ד. אם אין לו כתונת לשבת יש להקל לכבס. (מ"ב ס"ק לב). וכן למי שיש לו חולצה מיוחדת לשבת שהם בגדי שבת שלו. מותר לצחצח הנעליים ולהבריקן לכבוד שבת.

ה. פורשים **פרוכת של שבת**. (שו"ע ס"א). ומפות. (מ"ב ס"ק ז). ומגבות מכובסים, (ט"ז ד). ולא סדין וכלי מטה. (מ"ב ס"ק לג). ולאורחים מותר.

ו. בערב שבת יכול לטעום ולפלוט מיד **תבשילי שבת** בשריים כדי לידע טעמם. (שש"כ סי' מב, סא).

חתן העולה לתורה

א. **חתן** בשבת העליה לתורה, וחתן בר מצוה לא ילבוש בגדים חדשים, (רמ"א סי' תקנ"א ס"א), וישתדלו לחדש בגדיהם החדשים בשבת לפני ר"ח. ובגדים המיוחדים לשבת שלא חידשם קודם, כגון **שטריימל**, מותר לחדשם. (דרכי חיים ושלוש תתקמה).

ב. חתן העולה לתורה נוהגין כמנהג הרגיל בכל שבתות השנה, ועורכים **קידושא רבה**, ומותר לזמן **לסעודת**

שבת קרובים ככל שירצה. (תורת המועדים סי' תקנ"א נט בשם הגריש"א, ועי' הליכות שלמה פט"ו א"ה 38).

ג. אין לטייל מחצות השבת. (רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב, שע"ת סק"ב).

תרופות להקלת הצום

ד. הרוצה לקחת תרופות העשויים להקל הצום, יערבם במשקה או במאכל **קודם השבת**, ומותר לקחתם בשבת. (עי' סי' שכ"ח סכ"א, ארחות שבת פכ"ב קפו בשם הגריש"א). ויש מתירין לערבם במשקה או מאכל בשבת. (מבית לוי פצ"ז טו).

ה. אין לומר בשבת ערב תשעה באב שאוכל כדי שיהא לו כח לצום משום **מכין משבת לחול**, ויוכל להתכוין כך במחשבתו. (הגריש"א באשרי האיש או"ח ח"ג פ"ע ס"ו).

ו. אחר קריאת התורה אומרים **אב הרחמים**. (מ"ב סי' תקנ"ב ס"ק ל). במנחה אין אומרים **צדקתך**. (רמ"א שם ס"ב).

לימוד בשבת

ז. נהגו שלא ללמוד מחצות היום, רק בדברים המותרים ואין אומרים פרקי אבות, (רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב, מ"ב סק"ט) ויש שפקפקו על המנהג, ויש לסמוך להקל ללמוד **כל היום** כרגיל. (מ"ב ס"ק ח-י, וביה"ל שם). ולכו"ע יכול להשלים להעביר הפרשה אחר חצות. (מג"א תקנד ז, קצשי"ע קכה ד).

ח. יש להמנע מללמוד בשבת דברים שיכולים להביא לידי בכי כגון קינות וכדומה. (הגריש"א באשרי האיש או"ח ח"ג פ"ע ס"ב).

סעודה שלישית

ט. בסעודה שלישית מותר לאכול בשר ולשתות יין, (שו"ע סי' תקנ"ב ס"י) ואוכל **עם בני ביתו** ומזמרים זמירות ומברך בזימון. י"א שלא ישב בסעודת חברים ולא ינהג בשמחה. [מג"א] ויש חולקים שהרגיל בכל שבת **לסעוד עם חבריו** לא ימנע מזה גם בשבת זו. (מ"ב שם ס"ק כ"ג).

זמן תחילת התענית

י. יזהר להפסיק לאכול ולשתות ולרחוץ **מבעוד יום לפני שקיעת החמה**. (מ"ב שם ס"ק כד). אף אם בירך קודם יכול לאכול ולשתות עד השקיעה, ואין צריך להתנות על זה. (שעה"צ סי' תקנ"ג סק"ז).

יא. בצאת השבת אומרים ברוך המבדיל בין קודש לחול, חולצים המנעלים ופושטים בגדי שבת. (ש"י ס"י תקנ"ג ס"י ומ"ב ס"י ה-ו) ולכן **חצי שעה אחר השקיעה** יחלוץ המנעלים, ואף הנוהגים כר"ת בתורת חומרא יחלצו אז. (הליכות שלמה פט"ו יב). והנוהגים כר"ת יחלצו בזמן ר"ת.

יב. מבדילין על הכוס רק במוצאי הצום. (ס"י תקנ"ו). ויזהירו הנשים שלא יעשו מלאכה עד **שיאמרו ברוך המבדיל**. (מ"ב שם ס"י ב').

ברכת מאורי האש

יג. במוצאי שבת אין מברך על הבשמים, ומברך על הנר. (ש"י ס"י תקנ"ו ס"א). ויברך על הנר קודם איכה, ואם שכח יברך בלילה. (מ"ב שם ס"י א). **והנשים י"א שטוב** שהבעל יוציא אותה, (ש"י פס"ב הע"י צח בשם הגרשז"א). ואם בירך בביהכ"נ תברך בעצמה. (הליכות שלמה פט"ו יד). וי"א שיכולות לברך לעצמן לכתחילה. (שבה"ל ח"ז ס"י עז).

יד. אומר בתפילה **אתה חוננתנו**, ואם טעה ולא אמר אינו חוזר, כי יבדיל על הכוס במוצאי הצום. (מ"ב ס"י תקנ"ו ס"ב).

טו. אין אומרים **ויהי נועם**, ולא ויתן לך. (ס"י תקנ"ט ס"ב).

שטיפת כלים

טז. נוהגים לא לעשות מלאכה שיש בה שיהוי עד חצות היום. (ש"י ס"י תקנ"ד ס"ב) וישטפו כלי הסעודה של שבת **אחר חצות היום**. והטלית מותר לקפל. (מבית לוי פצ"ח, ו').

התענית

א. מתענים לילו ויומו, משקיעת החמה בכניסתו עד צאת הכוכבים ביציאתו. (ס"י תקנ"ג ס"ב, מ"ב ס"י ג)

ב. מעוברות ומניקות ע"פ דין השו"ע מתענות ומשלימות. (ס"י תקנ"ד ס"ה). ובימינו שיש חולשת הדורות תעשה שאלת חכם. **ויולדת כל שלשים** אם קצת חולה או חלושה לא תתענה (מ"ב ס"י ט). **וכן במפלת אחר ארבעים יום**. (ביה"ל ס"י תרי"ד ד"ה יולדת).

ג. **חולה** שחלש וחש בגופו, אף שאין בו סכנה, מאכילין אותו. (שם ס"י, מ"ב ס"י יא). ויעשה שאלת חכם. ואין עולה לתורה במנחה. (ס"י תקס"ו מ"ב ס"י כא). אבל **בשחרית עולה**. (הל"ש תפילה פ"ב ט"ז). ואם אוכל פת יאמר בברכת המזון נחם קודם ובנה ירושלים. (רמ"א ס"י תקנז). ויש מפקפקין בזה, ואם לא אמרו אין מחזירין אותו. (מ"ב ס"י ט). ונוטל ידיו למים אחרונים. (הגר"ש אלישיב אשרי האיש ח"ג פ"א מו).

ד. חולה שצריך **לבלוע תרופה** ואין יכול בלי מים, מותר לשתות מעט מים כפי הצורך לבליעה, ואין צריך לפוגם. (כה"ח תקנ"ד סק"ד, הל"ש פט"ז לו).

ה. **קטנים** שיש להם דעת להתאבל עם הציבור, אף שאין צריכים לחנכם אפילו בתענית שעות, ואפילו בן שנים עשרה שנה, ראוי לחנכם שלא יאכלו כי אם מאכלים פשוטים לקיום הגוף ולא מעדנים. (מ"ב ס"י תקנ"ה ס"ה)

רחיצה

א. רחיצה אסורה בין בחמין ובין בצונן, ואף להושיט אצבעו במים. (שם ס"י ז). ואם **ידיו מלוכלכות** מותר לרחוץ להעביר הלכלוך. (שם ס"י ט). ואם גופו מלוכלך בכמה מקומות וטורח לרחוץ כל טינוף בפני עצמו מותר לרחוץ כל גופו בפעם אחת להסיר הלכלוך. (מ"ב ס"י תריב ס"א).

ב. עשה **צרכיו או נטילת ידים שחרית** או לתפילה מותר לרחוץ עד סוף קשרי אצבעותיו. (ס"י תקנ"ד ס"י מ"ב ס"ק כא). ובריוח ואין צריך לצמצם. (חזו"א מעשה איש ח"ה עמ' כא). ונוטל כמספר פעמים שדרכו לטול. (מנח"י ח"י מה). וכהן העולה לדוכן נוטל עד הפרק. (מ"ב תריג ס"י ז). נגע בגופו או בנעליו אף שמספיק לקנח, יכול לטול ידיו. (קרא עלי מועד פ"ח כ בשם הגר"ח קנייבסקי)

ג. כשידיו **לחות ואינם טופח ע"מ להטפח** או מפה שאינו טופח ע"מ להטפח מותר להעבירם על עיניו פניו ידיו ורגליו. (שם ס"י יא-יד, מ"ב ס"י כב).

ד. נשים המכנינות מאכלים, מותרות לרחוץ האוכל אף שרוחצת גם ידה. (מ"ב שם ס"י יט).

סיכה

א. סיכה אסורה, ולצורך רפואה מותר. (שם ס"י יו). אין להתאפר או לצבוע שפתיים. (נט"י פ"ה ס"ה). להשתמש **בדאודרנט מותר**. (הל"ש פ"ד א"ה 56, מועדי ישורון עמ' 141 מהגר"מ פיינשטיין) **ויש אוסרין**. (אשרי האיש ח"ג ע"א ט). **קרם ידים** לעדן העור אסור. (אשרי האיש שם).

נעילת הסנדל

א. חליצת המנעלים קודם שקיעה. (ס"י תקנ"ג מ"ב ס"י ה). ואסור ללבוש נעליים של עור (ס"י תקנ"ד ס"י ז). ונעליים שאינם של עור ונוחים מאד והולך בהם כל השנה יש להחמיר. (הל"ש פט"ו ו).

תורה

א. אין ללמוד בתשעה באב כל היום עד צאת הכוכבים, תנ"ך משנה מדרש גמרא הלכות ואגדות, כי הם משמחי לב. (תקנ"ד ס"א) ואף **בהרהור אסור**. (שם ס"י ג). אסור להורות הוראה אלא אם נצרך עכשיו. (מ"ב ס"י ה).

ב. מותר ללמוד פירוש ומדרש איכה, איוב ופירוש, דברים הרעים שבירמיה, אגדת החורבן בפרק הניזקין בגיטין, ובפרק חלק בסנהדרין, ולקרות מהחורבן ביוסיפון. (שם ס"א-ב, מ"ב ס"י ג). וללמוד הלכות ת"ב (לקט

יושר עמי' ק) והלכות אבילות (חתי'ס יו"ד סי' שמו). ועם תינוקות ללמוד אף דברים הרעים. (מ"ב סק"ב).

ג. ילמד בפשוטן של דברים ולא דרך פלפול ומשא ומתן בהלכה, (מ"ב סק"ד). וכן מותר ללמוד ספרי מוסר בהתעוררות (מאירי מו"ק כא, שדי חמד ח"ד אבילות כה), כשאין בהם פסוקים ומאמרי חז"ל.

ד. אין לקרות כתבי עת שלא יסיח דעתו מהאבלות. (ערוה"ש יו"ד סי' שפט ס"ט). ובדרך עראי יש להקל. (תשוה"ח ח"ז סי' סו).

תפילה

א. מותר לקרוא **כל סדר היום**, אף פרשת הקרבנות ואיזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל. (שם ס"ד) ויש מוסיפים פרשת העקידה. (ערוך השולחן סי' וי"א אף קטורת קודם התפילה. (שדי חמד בין המצרים ב' י'). לרגיל לאומרם. (שלמי מועד פצ"א עמ' תצו), אבל לא קטורת של אחר התפלה (עי' תקנט ס"ד). אין אומרים תחנון, ולא קל ארץ אפים, ולא למנצח. (סי' תקנ"ט ס"ד).

ב. ברכת שעשה לי כל צרכי נהגו לברך, אע"פ שאסור בנעילת הסנדל. (מ"ב תקנד ס"ק לא, שעה"צ ס"ק לט). והאר"י ז"ל פסק שלא לברך. (באה"ט ס"ק יא). ואם לובש נעליים אף שאינם של עור יכול לברך. (תשב"ץ ח"ב קפו).

ג. נהגו שלא להניח **טלית גדול ותפילין** בשחרית רק במנחה. (תקנה ס"א). ולא ינשק הציצית בשחרית בברוך שאמר ובפרשת ציצית. (רבבות אפרים ח"א שפג). ויניח במנחה גם תפילין של ר"ת. (מ"ב סק"ד). ומנהג העולם שאומרים די פרשיות בתפילין של רש"י ושל ר"ת. (שבה"ל ח"י פא, ודלא כמ"ב סק"ה). ומשלימין אז שיר של יום וקטורת. (קצשי"ע קכד ס"יט).

ד. בתפילת מנחה **אומרים נחם** בברכת בונה ירושלים. ואם שכח אומרו בעבודה קודם ותחזינה בלי חתימה. ואם לא אמר אין מחזירין אותו. (סי' תקנו ס"א, מ"ב סק"ב). ויאמר קודם יהיו לרצון. (כה"ח סק"ב).

ה. **תהלים** נוהגים לאמרם במנחה. (מ"ב סק"ז). וי"א שאין לאומרם אף במנחה. (שעה"צ סק"ח).

מנהגי ת"ב

א. **בליל תשעה באב** מתפללים תפילת ערבית ואומרים **איכה וקינוח**. ואפילו כשהוא ביחיד. ובכל איכה מגביה קולו יותר. ויפסיק בין כל פסוק ופסוק ובין כל איכה יותר מעט. וכשמגיע לפסוק השיבנו אומרים הקהל בקול רם. ואחר כך אומר סדר קדושה מואתה קדוש. וטוב שיחיד יקרא איכה גם ביום. (סי' תקנ"ט ס"א-ב, מ"ב סק"ב). בשעת הקינוח **אסור לספר דבר ולצאת בחוץ**. (שם ס"ה).

ב. ליל ת"ב ויומו יושבים **על הארץ עד חצות**. (סי' תקנ"ט ס"ג) ויושב על **ספסל נמוך** ואין צריך לדקדק שיהא פחות מג' טפחים. (הל"ש שם א"ה 25). ובמכונית או באוטובוס אפשר לישב. (תורת המועדים שם סק"ד). ואם יש אפשרות לעמוד ראוי לדקדק בכך. (הל"ש שם). ובשעת איכה וקינוח יש לשבת על הארץ, **ואין לקונן בעמידה**. (מועדים וזמנים ח"ה סי' שמה, הליכות שלמה פט"ו הע 31).

ג. **מסירין הפרוכת** מלפני הארון. (שו"ע שם ס"ב) ומחזירין אותה במנחה. (פתחי עולם סק"ח). ואין מדליקין רק נר אחד. (שו"ע שם).

ד. יש לאדם **להצטער במשכבו** בליל ת"ב שאם רגיל בשני כרים לא ישכב אלא באחד. (סי' תקנה ס"ב).

ה. **בשחרית** טוב שלא להשכים כל כך, כדי שלא יגמרו לומר הקינוח הרבה קודם חצות. (מ"ב שם ס"ק טז). אין הכהנים נושאים כפיהם. (שכנה"ג יא, וע"ע סי' קכח סמ"ג). ויש מקומות שנהגו לישא כפיהם. (כה"ח ס"ק ל). ואין אומרים תחנון ונפילת אפיים, וקורין בתורה כי תוליד בנים, ומפטירין בירמיה אסוף אסיפם. (סי' תקנ"ט ס"ד). ואחר כך מאריכין עם הקינוח עד מעט קודם חצות. (שם ס"ב). **ובשעת הקינוח אסור לספר דבר או לצאת לחוץ**. (שם ס"ה). ואין אומרים למנצח, ופיטום הקטורת (שם ס"ד).

ו. אין **שאלת שלום** בת"ב. (שו"ע שם ס"ב). והדיוטות שאין יודעים ונותנים שלום משיבים להם בשפה רפה. (שו"ע שם ס"ב). אמירת **מזל טוב** מותרת. (שלמת חיים יו"ד תרכב). ואף ללחוץ יד. (ישא יוסף בשם הגרישי"א ח"א ק"ז). וכן ברכת **רפואה שלימה**. (כה"ח הגר"ח פלאגי עמ' קב).

ז. אסור לשלוח דורון. (מ"ב סי' תקנד ס"ק מא).

ח. יש מי שאומר שלא יטיל וילך בשוק שלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש. (שו"ע שם סכ"א).

ט. אין לעשן **סיגריות** בתשעה באב, ומי שמורגל ביותר ודחוק לו יש להקל אחר חצות בצנעה בביתו. (מ"ב סי' תקנ"ה סק"ח). אין להריח בשמים. (שעה"צ סי' תקנו סק"א).

י. נהגו להחמיר **שלא לעשות עד חצות מלאכה** שיש בה שיהוי קצת אפילו מעשה הדיוט. (סי' תקנד סכ"ב). ולכן לא יציע המטות וידיח הכלים וכבד הבית. (ערוך השולחן סכ"א).

יא. אף **אחר חצות** לא יקבע עצמו במלאכה ומסיח דעתו מהאבילות, ואין רואה בו ברכה. (שם סכ"ד, מ"ב ס"ק מט). ומותר להכין צרכי הסעודה למוצאי ת"ב. (מ"ב סי' תקנט ס"ק לט). ואין לשטוף הבית בתשעה באב אחר חצות אף **כשחל ביום חמישי**. (ערוך השולחן סי' תקנט ס"ט, מבית לוי). ויש קהילות שנהגו לכבד הבית אחר חצות, ולא מיחו בידם. (ברכי יוסף סי' תקנט סק"ז)

הבדלה

א. המותרים לאכול בצום צריכים להבדיל על הכוס קודם שיאכלו. (שעי"ת סי' תקנ"ו סק"א). ואשה טוב שבעלה יבדיל לה ויוציא עצמו ואשתו, והיא או קטן ישתו. (שש"כ פס"ב, מח. מבית לוי פצ"ח, ח). ולא יבדיל במוצאי הצום. [נטוב להבדיל על חמר מדינה, שחר לבן ולא קפה, (מנחת שבת צו. שבה"ל ח"ז, עז). וי"א אף קפה שחור. (שש"כ פ"ס הע"י יח בשם הגרשז"א). ובקובץ תשובות ח"א נז בשם החזו"א שאין בזמנינו חמר מדינה]. ויבדיל על מיץ ענבים ולא על יין. ואם אין לו יבדיל על היין. (מבית לוי פצ"ח הע' יד).

ב. קטן שהגיע לחינוך המנהג שאוכלים בלא הבדלה. (ארחות רבינו ח"ב, קמה. מבית לוי פצ"ח, י).

ג. במוצאי התענית מבדילין על היין, (שו"ע סי' תקנ"ו ס"א). ואין צריך על חמר מדינה או ליתנו לקטן. (מ"ב שם סק"ג).

ואין מברכים לא על הבשמים ולא על הנר. (שו"ע שם). ואין אומרים פסוקי הבדלה רק הברכה. (שש"כ פס"ב סמ"ד ע"פ מטה אפרים סי' תקפא קצה המטה סקפ"א). ומותר לשתות מים קודם הבדלה.

ד. אשה שבעלה מתעכב במוצאי הצום יכולה להבדיל לעצמה ותשתה הכוס. (תורת המועדים שם סק"ה מהגרש"א, מבית לוי פצ"ח, יז).

עשירי באב

א. אסור בכל הדינים הנוהגים בתשעת הימים עד חצות. (סי' תקנח ס"א, מ"ב סק"ג). ובשעת הדחק יכול לכבס מיד במוצאי הצום. ואף ברחיצה קל יותר מתשעת הימים. (מבית לוי).